

### Список літератури

1. Боронос В.Г. Методичні підходи до оцінки інноваційного потенціалу підприємства / В.Г. Боронос, І.П. Кулешова.
2. Іоненко К.В. Формування та оцінка фінансового потенціалу регіону: автореф. дис. ... канд. екон. наук / К.В. Іоненко. – К., 2007. – 24 с.
3. Григоренко В.О. Фінансовий потенціал території: теоретичні аспекти та механізм формування / В.О. Григоренко // Економічні науки. – 2011. – Вип. 8 (29), ч. 2.
4. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посіб. / Н.С. Краснокутська. – К.: Центр навч. л-ри, 2005. – 352 с.
5. Козоріз М.А. Фінансовий потенціал регіону: економічна суть та структура / М.А. Козоріз, Г.В. Возняк // Економічні науки. – 2011. – Вип. 8 (29), ч. 3.
6. Покатаєва К.П. Теоретичні аспекти визначення категорій «інвестиційний потенціал» та «інвестиційна привабливість» [Електронний ресурс] / К.П. Покатаєва // Коммунальное хозяйство городов. – 2007. – № 75 – С. 262-268. – Режим доступу: <<http://eprints.kname.edu.ua/1542/>>.
7. Статистичний щорічник Донецької області за 2010 рік / За ред. О.А. Зеленого. – Донецьк: Державне обласне управління статистики, 2011. – 388 с.
8. Режим доступу: <<http://www.donoda.gov.ua/>>.

УДК 336.71

Чорна О.М., канд. екон. наук, доц. (ДонНУ, Донецьк)

### КОНЦЕПЦІЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ БАНКУ

*У статті розглянуто теоретико-методологічні підходи щодо підвищення ефективності управління власним капіталом банків в умовах подолання наслідків системної кризи та реформування національної економіки України. Для цього запропоновано й обґрунтовано концепцію підвищення ефективності формування власного капіталу банку в контексті постановки та досягнення стратегічних і тактичних цілей банківської установи.*

**Ключові слова:** *капітал банку, структура капіталу банку, власний капітал банку, системні й спеціальні завдання формування власного капіталу банку, механізм формування власного капіталу банку, ефективність управління власним капіталом банку, кредитно-інвестиційні можливості банку.*

Одним із пріоритетів, що постає перед Україною в умовах подолання наслідків системної кризи, є зміцнення фінансів, зокрема розвиток фінансового посередництва як значущого фактора економічного зростання. Недовіра й панічні настрої вкладників унаслідок невизначеності економічної ситуації в країні призвели до скорочення обсягів довгострокових вкладів у банки в 2008-2009 рр., що спровокувало проблему забезпечення ліквідності фінансових установ, які без належної ресурсної бази не здатні здійснювати кредитування поточних по-

треб юридичних і фізичних осіб, реалізовувати потужні інвестиційні й інноваційні проекти.

Огляд результатів діяльності банківської системи України за 2011 р. свідчить, що питома вага активів комерційних банків у загальній сумі активів фінансових установ України становила 94% [1]. Це, зокрема свідчить про роль банків як провідних фінансових посередників у вітчизняному фінансовому секторі. Банки покликані забезпечувати перерозподіл фінансових ресурсів шляхом трансформації заощаджень у інвестиції з найменшими трансакційними витратами.

Необхідність розробки концепції підвищення ефективності формування власного капіталу банку обумовлена наявністю проблем, які багато в чому інспіровані кризовими явищами. Але від якості прийняття управлінських рішень на рівні банку залежить створення умов покращення фінансових результатів банківської діяльності. Отже, формування власного капіталу банку потребує системного підходу.

Метою статті в цьому контексті є розробка й обґрунтування авторської концепції підвищення ефективності формування власного капіталу банку, що сприятиме стабільному й ефективному функціонуванню як окремих банківських установ, так і вітчизняної банківської системи в цілому.

Питанням формування власного капіталу банку присвячені праці багатьох вітчизняних учених, серед яких: М.Д. Алексеєнко [2], О.В. Васюренко [3], А.М. Герасимович [4], Р.Р. Коцовська, О.П. Павлишин, Л.М. Хміль [5], В.І. Міщенко, В.В. Крилова, В.В. Салтинський, О.Г. Приходько [6], В.В. Коваленко, К.Ф. Черкашина [7] та ін.

Дослідження трактовок сутності власного капіталу вищеназваними авторами свідчить, що досить часто поняття «капітал банку» ототожнюється з поняттям «власний капітал банку». Так, О.В. Васюренко, досліджуючи сутність власного капіталу банку, наводить трактування саме капіталу банку як «фонду ресурсів, що були внесені засновниками, акціонерами (учасниками) банку, і належать їм» [3]. У різних інтерпретаціях таких поглядів дотримуються В.В. Коваленко, К.Ф. Черкашина [7], Л.А. Примостка [8] та ін. Це пов'язано з трактовкою капіталу банку в Законі України «Про банки і банківську діяльність»: «Капітал банку – власні кошти, залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань» [9]. Зауважимо, що у статті 69 «Звітність банку» визначено, що до консолідованої фінансової звітності віднесено «Звіт про власний капітал».

Деякі вчені-економісти не пов'язують розкриття сутності капіталу банку із законодавчими положеннями, а виходять зі сприйняття цієї складної категорії як явища та як певного виду капіталу. Зокрема, Н.М. Ткачук у роботі «Власний капітал банку та проблеми капіталізації банківської системи України» надає трактовку капіталу банку як «сукупності власних, залучених і позичених коштів, що перебувають в розпорядженні банку й використовуються ним для формування матеріальних, нематеріальних і фінансових активів в грошовій формі та здійснення своєї діяльності з метою отримання прибутку» [10]. В іншій праці саме таку трактовку Н.М. Ткачук навела щодо банківського капіталу [11]. Власний капітал, на її думку, є основою формування капіталу банку [10].

Законодавча невизначеність впливає на наукову думку під час розкриття сутності таких важливих економічних категорій, як «банківський капітал», «капітал банку» та «власний капітал банку». На законодавчому рівні треба виходити із загальної практики прикладного сприйняття капіталу будь-якого суб'єкта економіки, яке відображають у фінансовій звітності. Капітал будь-якого суб'єкта економіки складається з власного, залученого та позикового. Виходячи з цього, власний капітал банку є складовою капіталу банку. Справа в тому, що, характеризуючи діяльність суб'єктів економіки, не прийнято застосовувати поняття «фірмовий капітал», «страховий капітал», «установчий капітал» та ін. У той же час розповсюдженою є практика застосування поняття «банківський капітал», який, на наш погляд, на мікроекономічному рівні є капіталом конкретного окремого банку. Трактуючи поняття «власний капітал банку», вважаємо головним визначення його специфічних ознак: здатності зростати та належності до власності установи. Наведення в трактовках власного капіталу банку інших ознак є відображенням бажання авторів підкреслити роль, тобто результат функціонування власного капіталу банку. Під капіталом банку будемо розуміти власні кошти засновників або акціонерів (власників банку), внесені на свій ризик для отримання доходу (зазначений підхід не суперечить основам теорії капіталу).

Концептуальна схема підвищення ефективності формування власного капіталу банку представлена на рисунку 1.

В основу концепції покладено принципи системного підходу, адекватності, оптимізації, прозорості, ефективності. Принцип системного підходу передбачає формування власного капіталу з орієнтацією на місію банку та стратегію банківського менеджменту. Крім того, необхідно створювати умови для вирішення завдань формування власного капіталу банку в процесі реалізації всіх функцій управління банківським капіталом: планування, організації, мотивації, контролю, аналізу, обліку, регулювання. Принцип адекватності означає відповідність процесу формування власного капіталу нормативно-законодавчим положенням і умовам функціонування банку. Цей принцип впливає з принципу адекватності, який є базовим щодо здійснення банківського нагляду. З іншого боку, обсяг і структура власного капіталу мають бути адекватними потребам банку щодо його діяльності на ринку банківських послуг. Достатність обсягу власного капіталу є запорукою успішної банківської діяльності. Принцип прозорості обраний у зв'язку з необхідністю дотримання вимог щодо акціонерних товариств. Реалізація цього принципу у процесі формування власного капіталу забезпечує надання акціонерам, інвесторам і клієнтам повної інформації, що є необхідною для прийняття фінансових рішень. Принцип оптимізації означає можливість вибору найбільш оптимальної структури власного капіталу банку й найбільш оптимальної питомої ваги власного капіталу в структурі банківського капіталу в цілому. Принцип ефективності передбачає пошук більш ефективного варіанту формування власного капіталу банку с двох позицій. По-перше, це стосується мінімізації витрат, пов'язаних із формуванням власного капіталу. По-друге, будь-яке управлінське рішення щодо формування власного капіталу має базуватися на реалізації потенційних можливостей банку стосовно забезпечення достатнім обсягом власного капіталу.



Рисунок 1 – Схема концепції підвищення ефективності формування власного капіталу банку

Метою формування власного капіталу банку є підвищення ефективності управління ним відповідно до визначених завдань.

Визначаючи завдання та елементи механізму формування власного капіталу банку, доцільно використовувати загальні схеми управління власним капіталом банку, які запропонувала Н.М. Чиж [12].

Завдання формування власного капіталу банку, на нашу думку, слід групувати таким чином. До першої групи завдань слід віднести системні, які передбачають щільний зв'язок із загальними завданнями управління банківськими ресурсами. До другої групи – спеціальні завдання, які потребують акцентів на формуванні саме власного капіталу. Таке групування завдань є умовним, але дозволяє окреслити пріоритети.

До системних завдань належать: розробка стратегії формування власного капіталу банку, що передбачає зв'язок із загальною стратегією банку; визначення необхідного обсягу власного капіталу банку (статутного, резервного та інших форм власного капіталу – залежно від етапу розвитку банку). На етапі становлення формування капіталу залежить від намірів банку щодо залучення ресурсів і створення клієнтської бази. На етапі розвитку банку вирішення завдання залежить від стратегії розвитку, регуляторних дій, створення систем підтримки управлінських рішень щодо формування власного капіталу, інформаційного забезпечення, моніторингу, діагностики, системи фінансової безпеки банку. Маємо на увазі включення питань щодо гарантування підвищення ефективності формування власного капіталу банку до напрямків функціонування визначених систем підтримки фінансових рішень на рівні управління банком у цілому.

Серед спеціальних завдань слід виокремити аналіз факторів впливу на формування власного капіталу банку, обрання найбільш ефективних засобів формування власного капіталу банку, оптимізацію структури власного капіталу банку, розрахунок можливостей ефективного використання власного капіталу банку.

Аналіз факторів впливу на формування власного капіталу банку необхідно здійснювати з урахуванням нормативно-законодавчих умов регулювання власного капіталу, потреби збільшення обсягу власного капіталу тощо. При цьому слід аналізувати умови реалізації насамперед захисної функції власного капіталу, яка в наш час набула особливого значення. Визначення завдання обрання ефективних засобів формування власного капіталу обумовлене ризиковістю банківської діяльності в Україні.

Структура власного капіталу банку є досить складною, що пов'язане з низкою обставин, а саме – з необхідністю дотримання певних економічних нормативів, потребою у формуванні резервів на випадок непередбачених ситуацій і різних фондів, призначених для реалізації політики розвитку банку. Від оптимізації структури власного капіталу залежить формування умов забезпечення пріоритетних напрямків у системі управління банківським капіталом на всіх рівнях.

Розрахунок ефективного використання власного капіталу – досить складне завдання, порівняно з розрахунком ефективного використання залученого капіталу. Але формування зайвих обсягів власного банківського капіталу може

призвести до неефективної діяльності банку в цілому. Це потребує відповідного оцінювання як на стадії створення банку, так і на стадії збільшення власного капіталу банку в процесі його розвитку.

Для реалізації вищенаведених завдань необхідно розробити механізм формування власного капіталу банку, що дозволить на підставі системного підходу визначити способи досягнення концептуальної мети. Структура механізму, яку ми пропонуємо, складається з трьох основних елементів: методів формування власного капіталу, способів його оцінки й організаційної та економіко-математичної моделей формування власного капіталу банку.

Методи формування власного капіталу банку пов'язані з функціями управління. Інструменти формування власного капіталу банку відрізняються залежно від виду капіталу. Обираючи конкретні методи, слід урахувати їх переваги й недоліки. Що стосується способів оцінювання достатності власного капіталу банків, то слід відзначити наявність у банківській практиці таких, як: визначення бухгалтерської (балансової) вартості, визначення ринкової вартості, регулювання бухгалтерських процедур. Якість застосування певного способу залежатиме від ефективності реалізації фінансового обліку.

Ключова роль у побудові механізму формування власного капіталу банку належить розробці моделі, яка дозволить організувати процес оптимізації обсягів власного капіталу банку залежно від умов здійснення банківської діяльності.

Вважаємо за доцільне враховувати основні причини підтримання оптимальних обсягів капіталу, на які звертають увагу В.І. Міщенко, В.В. Крилова, В.В. Салтинський, О.Г. Приходько [6]:

1. Конкурентоспроможність. Наявність додаткового (понад мінімально встановлений рівень) капіталу позитивно впливає на рейтинг, який присвоюють банкам рейтингові агентства. У зв'язку із цим багато банків, що активно працюють на міжнародних ринках, підтримують розмір показника достатності капіталу на рівні, вищому за рівень мінімальних вимог відповідно до першого компонента Базеля II.

2. Гнучкість. Зміни макроекономічної ситуації, виду та масштабу діяльності можуть спричинити коливання розміру капіталу. Циклічний розвиток ринку й економічної ситуації також може вплинути на розмір показника достатності капіталу. Щоб зберегти гнучкість і протистояти таким змінам, банк має підтримувати капітал на рівні, вищому за мінімально встановлений.

3. Ефективність. Залучення додаткового капіталу може виявитися дуже витратним для банку, що є особливо актуальним у випадках, якщо таке залучення потрібно здійснити в стислі терміни або за несприятливих ринкових умов.

4. Обачність. Зниження показника достатності капіталу нижче від мінімально встановленого рівня означає порушення закону, у зв'язку із чим наглядові органи мають негайно вжити коригувальних заходів. Така ситуація надзвичайно серйозна, що може мати як короткострокові, так і довгострокові фінансові наслідки, які варто завчасно унеможливити.

5. Впевненість. Наявні ризики як специфічні для окремого банку, так і ризики загального характеру, пов'язані з поточним рівнем економічного розвитку,

які не були своєчасно виявлені й можуть бути для банку неприємним сюрпризом. Підтримуючи капітал на рівні, вищому від мінімально встановленого, банк може захистити себе від впливу факторів, не врахованих першим компонентом Базеля II, або внутрішньобанківською стратегією управління достатністю капіталу.

**Висновки.** Механізм формування власного капіталу банку має базуватися на Положеннях Базельського комітету, вимогах вітчизняних органів нагляду за капіталом банку та стратегії, що обрана комерційним банком. Основним критерієм оцінки ефективності реалізації запропонованої концепції є підвищення кредитно-інвестиційних можливостей банку й рентабельності власного капіталу банку. Крім того, ефективність використання власного капіталу банку має непрямий прояв у зростанні клієнтської бази, що є свідченням певного рівня довіри до банку.

Основну увагу варто приділяти можливостям використання такого джерела функціонування власного капіталу банку, як прибуток (це обумовлено перевагами вказаного способу залучення капіталу – незалежністю від відкритого ринку та відсутністю витрат із розміщення позик). Більше того, використання внутрішніх джерел не загрожує загрози втратою контролю з боку акціонерів банку.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку пов'язані із застосуванням економіко-математичного моделювання для оцінки вагомості власного капіталу в системі ресурсів вітчизняних банків, що відповідає сучасним вимогам забезпечення розвитку національної економіки України.

### Список літератури

1. Огляд банківської системи України за 2011 рік: результати діяльності, проблеми та перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <[http://www.nabu.com.ua/analysis/analysis\\_reserv/pdf/Ukrainian%20banks%20market%202011%20\(in%20Ukrainian\).pdf](http://www.nabu.com.ua/analysis/analysis_reserv/pdf/Ukrainian%20banks%20market%202011%20(in%20Ukrainian).pdf)>.
2. Алексеєнко М.Д. Капітал банку: питання теорії і практики: монографія / М.Д. Алексеєнко. – К.: КНЕУ, 2002. – 276 с.
3. Васюренко О.В. Банківські операції: навч. посіб. / О.В. Васюренко. – К.: Знання, 2008. – 318 с.
4. Аналіз банківської діяльності: підручник / А.М. Герасимович [та ін.]. – К.: Київ. нац. екон. ун-т., 2003. – 600 с.
5. Коцовська Р.Р. Банківські операції: навч. посіб. / Р.Р. Коцовська, О.П. Павлишин, Л.М. Хміль. – К.: УБС НБУ; Знання, 2010. – 390 с.
6. Гібридний капітал банку: світовий досвід, перспективи впровадження в Україні: наук.-практ. матеріали / В.І. Міщенко [та ін.]. – К.: НБУ. Центр наукових досліджень, 2009. – Вип. 13. – 180 с.
7. Коваленко В.В. Капіталізація банків: методи оцінювання та напрямки підвищення: монографія / В.В. Коваленко, К.Ф. Черкашина. – Суми: УАБС НБУ, 2010. – 153 с.
8. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку / Л.О. Примостка. – К.: КНЕУ, 2004. – 468 с.

9. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс]: Закон України: [від 07 груд. 2000 р. № 2121-III]. – Режим доступу: <<http://zakon.rada.gov.ua/>>.
10. Ткачук Н.М. Власний капітал банку та проблеми капіталізації банківської системи України: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 / Н.М. Ткачук. – Т.: Терноп. нац. екон. ун-т. – 2008. – 20 с.
11. Ткачук Н.М. Капітал банку як економічна категорія / Н.М. Ткачук // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 11 (77). – С. 173-178.
12. Чиж Н.М. Інформаційне забезпечення системи управління власним капіталом банку [Електронний ресурс] / Н.М. Чиж // Економічні науки. Сер. Облік і фінанси. – 2009. – Вип. 6 (24), ч. 2. – Режим доступу: <[http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc\\_Gum/En\\_oif/2009\\_6\\_2/index.htm](http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/En_oif/2009_6_2/index.htm)>.

**УДК 336.564.2**

**Швабій К.І., д-р екон. наук,**

**Коротун В.І., канд. екон. наук (НДЦ ПО НУДПСУ, Ірпінь)**

### **ПОДАТКОВІ ПІЛЬГИ ЯК ЗАГРОЗА ФІНАНСОВІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ**

*У статті здійснено аналіз вітчизняної практики використання одного з основних інструментів податкового регулювання – податкових пільг. Результати аналізу визначили сучасну систему пільгового оподаткування України як одну з основних загроз фінансовій безпеці держави.*

**Ключові слова:** *податки, система оподаткування, податкові пільги, втрати бюджету, фінансова безпека.*

Вітчизняна система оподаткування є неефективною як у фіскальному, так у регулятивному аспекті внаслідок надзвичайно громіздкої, економічно необґрунтованої, соціально несправедливої, непрозорої та корумпованої системи податкових пільг.

Слід зазначити, що абсолютна більшість пільг припадає на два з чотирьох фіскально значущих податків: це податок на прибуток підприємств (далі – ППП) і ПДВ. Втрати бюджету, обсяги та кількість пільг щодо податку на доходи фізичних осіб і акцизні податки є на порядок меншими. Здебільшого пільгами стосовно цих податків можна знехтувати, оскільки їх кількість є незначною та втрати бюджету несуттєві. Наприклад, щодо податку на доходи фізичних осіб де-юре є лише дві пільги – податкова соціальна пільга й податкова знижка. Ці пільги мають дуже обмежену сферу дії, тому їх характер є формальним.

На відміну від цього, за офіційними даними ДПС України, втрати бюджету внаслідок надання податкових пільг щодо ППП і ПДВ у 2011 р. становлять 56,7 млрд грн, що дорівнює 23,3% від податкових надходжень Державного бюджету України. При цьому кількість отриманих пільг більше кількості пільговиків, що означає отримання одним суб'єктом господарювання пільг одразу за декількома підставами й ознаками.